

10.2.2012

Dnro 58/4/11

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Mikko Sarja

YLEISEN EDUNVALVOJAN OLISI TULLUT KUULLA PÄÄMIESTÄÄN

1

KANTELU

Kantelija pyysi eduskunnan oikeusasiamiehelle 4.1.2011 osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan pojalleen määrätyn edunvalvojan menettelyä. Kantelijan mukaan edunvalvoja ei ollut toiminut yhteistyössä päämiehensä kanssa eikä huolehtinut päämiehensä hyvinvoinnista.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Yhteydenpito päämieheen

3.1.1

Taustatietoja

Kantelun mukaan edunvalvoja ei ollut tiedustellut päämiehensä kantaa asioihin, kuten kotilomaan.

Yleisen edunvalvojan selvityksestä ilmenee, että kun kotiloma-asiasta oli 24.11.2010 järjestetty palaveri ja keskusteltu kantelijankin läsnä ollen, edunvalvoja ei ollut kuullut päämiestänsä asiassa päätöstä tehdessään. Edunvalvoja on viitannut päämiehensä terveydentilaan ja ymmärryskykyyn. Kotilomista oli 4.1.2011 järjestetty myös viranomaispalaveri, jonka yhteydessä oli päätetty lomista. Selvityksensä mukaan edunvalvoja oli tämän palaverin jälkeen tavannut päämiehensä ja keskustellut tämän kanssa asumisesta. Tässä yhteydessä myös kotiloma-asia oli ollut esillä.

Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalveluiden kuntayhtymästä saadun selvityksen mukaan loma-asiasta on keskusteltu päämiehen kanssa eri yhteyksissä.

Maistraatti on puolestaan katsonut, että edunvalvojan olisi tullut ennen kotilomista päättämistä tiedustella päämiehen omaa mielipidettä asiassa tämän kehitystasosta huolimatta.

3.1.2

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Holhustoimilain 43 §:n 1 momentin mukaan ennen kuin edunvalvoja tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on tiedusteltava päämiehensä mielipidettä, jos asiaa on tämän kan-

nalta pidettävä tärkeänä ja kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Saman pykälän 2 momentin mukaan kuuleminen ei kuitenkaan ole tarpeen, jos päämies ei kykene ymmärtämään asian merkitystä.

Edellä todetun sääntelyn tarkoitus on korostaa edunvalvojan ja päämiehen välisen yhteistoiminnan merkitystä. Yhteistoiminnan tarve on säännöksen perusteluiden mukaan suurin silloin, kun päämiehen oikeutta määrätä varallisuudestaan ei ole lainkaan rajoitettu tai kun rajoitus on määrätty koskemaan ainoastaan tiettyjä oikeustoimia tai määrättyä omaisuutta. Tämä yhteistoimintasääntely koskee hallituksen esityksen mukaan ainoastaan edunvalvojan ja päämiehen keskinäistä suhdetta. Kuulemisvelvollisuuden laiminlyönti ei vaikuta edunvalvojan tekemän oikeustoimen sitovuuteen eikä siihen muutoinkaan liity suoranaista sanktiota. Edunvalvojan kykenevyys yhteistoimintaan päämiehensä kanssa voidaan kuitenkin ottaa huomioon esimerkiksi silloin, kun harkitaan edunvalvojan määräämistä tehtävänsä tai hänen vapauttamistaan siitä (HE 146/1998 vp, s. 51).

Holhoustoimilaissa ei ole säädetty päämiehen mielipiteen merkityksestä, ja oikeuskirjallisuudessa asiasta onkin esitetty erilaisia näkemyksiä. Yhtäältä päämiehen tahtoa on pidetty ratkaisevana, kun edunvalvonta on lievintä laatua (ks. Ahti Saarenpää: Holhouksesta edunvalvontaan, Pohjois-Suomen tuomarikoulun julkaisuja 1–2/2000, s. 165). Toisaalta päämiehen lausumia on pidetty lähinnä informaationa, jonka valossa eri toimintavaihtoehtoja arvioidaan (Markku Helin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, Lakimies 6–7/2001, s. 1073). On myös todettu, että päämies joutuu tosiasiallisesti hyväksymään edunvalvojan kelpoisuutensa rajoissa tekemät oikeustoimet ja omaisuuden vallintaratkaisut (Pertti Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, 2008, s. 31). Vielä on todettu ongelmallisimpia tilanteita syntyvän, kun päämies jollakin tavalla ymmärtää asian mutta ymmärryksen taso vaihtelee, jolloin edunvalvojan on pyrittävä kaikki näkökohdat huomioon ottaen ratkaisemaan asia päämiehensä kokonaisedun mukaisesti (Ari Heikkinen – Aila Heusala – Soja Mäkelä – Kari Nuotio: Holhoustili, 2003, s. 31). Korkein oikeus taas on ennakkopäätöksessään KKO:2005:2 todennut holhoustoimilain 43 §:n kuulemissäännöksestä, että edunvalvojalla on kelpoisuus ratkaista asia päämiehen tahdon vastaisesti, vaikka päämiehen toimintakelpoisuutta ei olisikaan rajoitettu. Oikeuskirjallisuudessa tätä kantaa on tosin kritisoitu (ks. Ahti Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuusosoikeus, teoksessa Oikeusjärjestys, osa 1, 2009, s. 311).

Olen aiemmissa päämiehen kodin myymistä koskeneissa päätöksissäni dnro:t 973/2/10 ja 2709/4/10 korostanut yhteistoiminnan merkitystä niissäkin tilanteissa, joissa edunvalvojalla jo mahdollisesti oleva lääketieteellinen selvitys jossain suhteessa kyseenalaistaisi päämiehen ymmärryskyvyn. Olen myös korostanut yhtäältä sitä, että päämiehen kuulemisesta erillinen kysymys on se, mikä merkitys päämiehen mielipiteelle on kulloinkin lopullisessa päätöksenteossa annettava, ja toisaalta sitä, että päämiehen kuulemista ei kuitenkaan pidä väheksyä vain sen vuoksi, että päämiehen mielipiteelle ei laissa olisikaan annettu sitovaa merkitystä. Näissä tapauksissa olen pitänyt lähtökohtana, että edunvalvoja aina vähimmilläänkin pyrkii keskustelemaan asiasta päämiehensä kanssa ennen oikeustoimeen ryhtymistä.

3.1.3

Kannanotto

Edunvalvojalla on nyt ollut kelpoisuus päättää päämiehen henkilöä koskevista asioista. Edellä kohdassa 3.1.1 todetun perusteella kotiloma-asiasta oli päätetty kaksi kertaa. Ensimmäisellä kerralla edunvalvoja ei ollut kuullut päämiestä. Edunvalvojan arvio kuulematta jättämisestä oli perustunut edunvalvontaan määräämisasiassa hankittuun lääkärinlausuntoon ja hoitavan henkilökunnan näkemyksiin. Toisellakaan kerralla hän ei ollut kuullut päämiestä ennen asiasta päät-

tämistä, vaan oli keskustellut asiasta vasta jälkikäteen. Näin ollen kyse on käsitykseni mukaan ollut ennemminkin jo tehdystä päätöksestä informoimisesta kuin kuulemisesta ennen asian ratkaisemista. Tälläkin kerralla arviointi oli vahvasti pohjautunut hoitohenkilökunnan näkemyksiin.

Kysymys mahdollisuudesta päästä käymään lomalla kotona vanhempansa luona on eittämättä sellainen päämiehen näkökulmasta merkityksellinen asia, jossa päämiehen kuuleminen tulee ajankohtaiseksi. Päämiehen kuulemista koskeva holhoustoimilain 43 § ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan siinä päämiehen kuuleminen on kytketty päämiehen kykyyn ymmärtää asian merkitys. Säännös jättää siten sijaa edunvalvojan tapauskohtaiselle harkinnalle siinä, milloin päämiehen voidaan katsoa ymmärtävän asian merkityksen.

Holhoustoimilaissa tai sen perusteluissa ei ole enemmälti otettu kantaa siihen, miten edunvalvojan tulee varmistua päämiehen ymmärryskyvystä ennen eri toimiin ryhtymistä. Käsitys päämiehen ymmärryskyvystä voi edunvalvonnan aikana luonnollisesti muodostua eri tavoin. Yhtäältä se voi perustua edunvalvojan aiempiin henkilökohtaisiin havaintoihin ja kokemuksiin päämiehestään. Toisaalta edunvalvoja voi hankkia lääkärinlausunnon tapauskohtaisen arvionsa pohjaksi, vaikka laissa ei ole ylipäätään määrätty siitäkään, että edunvalvojan käsityksen päämiehen ymmärryskyvystä tulisi edes perustua yksinomaan lääketieteelliseen selvitykseen. On sinänsä toisaalta täysin ymmärrettävää ja myös hyväksyttävää, jos edunvalvoja tukeutuu arviossaan myös tällaiseen selvitykseen, joskaan henkilökohtaisen kanssakäymisen merkitystä päämiehen kanssa ei ole syytä väheksyä.

Nyt yleisen edunvalvojan käsitys päämiehensä ymmärryskyvystä ottaa kantaa kotilomakysymykseen oli perustunut lääketieteelliseen arviointiin ja hoitohenkilökunnan näkemyksiin.

Korostan tässäkin tapauksessa sitä, että kynnystä yhteistoiminnalle päämiehen kanssa ei ole syytä asettaa korkealle siitäkään huolimatta, että edunvalvojalla mahdollisesti käytettävissä oleva lääketieteellinen tai muu aineisto joissakin suhteissa kyseenalaistaisi päämiehen ymmärryskyvyn. Pidän huolestuttavana, jos päämies jää tai jätetään ulkopuolisen asemaan etenkin tämänkaltaisissa yksityiselämän suojan piiriin voimakkaasti kuuluvissa asioissa.

Edellä todetun perusteella katson voivani yhtyä maistraatin näkemykseen siitä, että yleisen edunvalvojan olisi tullut ennen kotilomista päättämistä tiedustella päämiehensä omaa mielipidettä asiassa. Saatan käsitykseni yleisen edunvalvojan tietoon.

3.2

Päämiehen hyvinvoinnista huolehtiminen ja rahavarojen käyttö

Saamissani selvityksissä on yksilöidysti otettu kantaa kantelussa esiin nostettuihin päämiehen hyvinvoinnista huolehtimista ja rahavarojen käyttöä koskeneisiin näkökohtiin. Maistraatti on lausunnossaan katsonut asioiden tulleen hoidetuiksi asianmukaisesti. Käytettävissäni olleen aineiston perusteella katson, että asiassa ei näiltä osin ole ilmennyt sellaista, johon minulla olisi perusteita enemmälti puuttua.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.1.3 esittämäni käsityksen Kouvolan oikeusaputoimiston 1. yleisen edunvalvojan tietoon lähettämällä hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni. Samalla lähetän päätökseni tiedoksi Kymenlaakson maistraatin Kouvolan yksikölle.